

ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА МИГРАЦИОННИТЕ ПОТОЦИ В БЪЛГАРИЯ

Светлин Кираджиев

На XI конгрес на Българската комунистическа партия през 1976 г. се подчерта, че една от основните задачи на обществено-икономическото развитие на България през периода 1976—1980 г. е „да усъвършенствува териториалното разположение на производителните сили“. То трябва „да се съобразява с намиращите се в териториалните единици ресурси от работна сила, фондове, водни източници, специфични суровини и материали, инфраструктура, с екологическите изисквания и т. н.“. Освен това трябва „да не се допуска прекомерно и неоправдано нарастване на едни населени места за сметка на други“.¹

България е страна с интензивни миграционни процеси на населението. Всяка година около 130 000 души сменят населеното място за живеене. У нас върху интензитета и териториалните различия на трайните миграции оказват влияние следните основни фактори:

1. Различията в икономическата структура на териториалните единици и равнището и темповете на развитието на стопанските отрасли.
2. Различията в характера на природните условия и ресурси и възможностите и насоките на тяхното използване.
3. Различията в социално-икономическите условия на труда, обслужването и почивката.
4. Различията в демографските условия.

Териториални единици, които през 1961—1974 г. са показали средно най-голяма интензивност на изселвания от окръг на окръг на 1000 жители, са: Североизточна България (особено окръзите Разградски, Търговишки и Силистренски), Врачански, Софийски, Кърджалийски, Хасковски, южните части на Ям-

¹ Основни насоки на XI конгрес на БКП за обществено-икономическото развитие на Народна република България през седмата петилетка (1976—1980 г.), стр. 21.

болски и Бургаски окръг и др. В някои от тези окръзи — Ямболски, Разградски, Врачански, Силистренски — селското стопанство има предимно зърнопроизводителна структура. Поради неговата висока механизация и недостатъчната индустриализация те са давали многобройни изселници. Кърджалийски окръг сравнително бързо увеличава населението си, но е недостатъчно индустриализиран и също дава много изселници. Софийски окръг дава много изселници поради близостта на град София като голям притегателен център на население, а Хасковски окръг — поради близостта на промишления комплекс „Марица Изток“. Райони с относително най-силен отлив на население особено през 60-те години са Сакарско-Странджанската област, западните планински части на Пернишки и Кюстендилски окръг, областите на колибарски селища в Ловешки, Габровски и Великотърновски окръг, Ивайловградски микрорайон и др. Тенденция за увеличаване на изселниците от окръг в окръг показват Пазарджишки, Кърджалийски, Смолянски и други окръзи, а тенденция за намаляване — Ямболски, Търговишки, Разградски, Великотърновски, Пернишки и други окръзи.

Окръзи, които показват през същия период средно най-голяма интензивност на заселвания от окръг в окръг на 1000 жители, са: Габровски, Варненски, гр. София, Старозагорски и др. Това са окръзи с многолюдни градове — силно изразени притегателни центрове на население не само от своите окръзи, но и от редица други окръзи, и имат добре развита промишленост. Тенденция за увеличаване на заселниците от окръг в окръг показват Софийски, Варненски, Великотърновски, Плевенски, Пловдивски и други окръзи, а тенденция за намаляване — Бургаски, Русенски, Шуменски, Разградски, Хасковски, Пернишки и други окръзи.

Окръзите, които имат положителен механичен (миграционен) прираст, са 9, а тези с отрицателен — 19.

Според величината на механичния прираст разграничаваме няколко групи окръзи:

1. Окръзи с висок положителен механичен прираст (механичен прираст над 10%) — Габровски, гр. София, Варненски.

2. Окръзи с умерен положителен механичен прираст (механичен прираст от 5 до 10%) — Старозагорски, Русенски.

3. Окръзи със слаб отрицателен механичен прираст (механичен прираст до минус $4,5\%$) — Хасковски, Плевенски, Софийски, Шуменски, Великотърновски, Пазарджишки, Сливенски.

4. Окръзи с умерен отрицателен механичен прираст (механичен прираст от минус 4,5 до минус 6%) — Михайловградски, Толбухински, Видински, Кюстендилски, Пернишки.

5. Окръзи с ярко изразен отрицателен механичен прираст

(механичен прираст над минус 6%) — Ямболски, Кърджалийски, Разградски, Търговишки, Благоевградски, Силистренски, Врачански.

6. Окръзи със слабо изразен положителен или отрицателен механичен прираст — Бургаски, Ловешки, Пловдивски, Смолянски.

Окръзите с висок и умерен положителен прираст са тези, в които има многолюдни градове и са силно индустриализирани, поради което привличат мигранти.

Ако анализираме насоките и развитието на миграционните потоци териториалните единици (окръзите) в България през последните 15 години (1961—1974 г.), могат да се установят някои основни особености и тенденции:

Град София през целия период е главен притегателен център на население в България. Заселниците достигнаха максимум през втората половина на 60-те години и след това показват тенденция за намаляване. От повечето окръзи заселниците в София се увеличават и особено от Благоевградски, Бургаски, Видински, Врачански, Пазарджишки, Ловешки и др. окръзи. Същевременно се забелязва нарастване на изселниците от София за Софийски, Варненски, Пловдивски, Старозагорски и други окръзи.

В Пловдивски окръг (предимно гр. Пловдив) също има тенденция на увеличаване на заселниците, особено от окръзите Пазарджишки, гр. София и др., а намаляват заселниците от Благоевградски, Кърджалийски, Хасковски, Пазарджишки, Смолянски, Старозагорски и други окръзи.

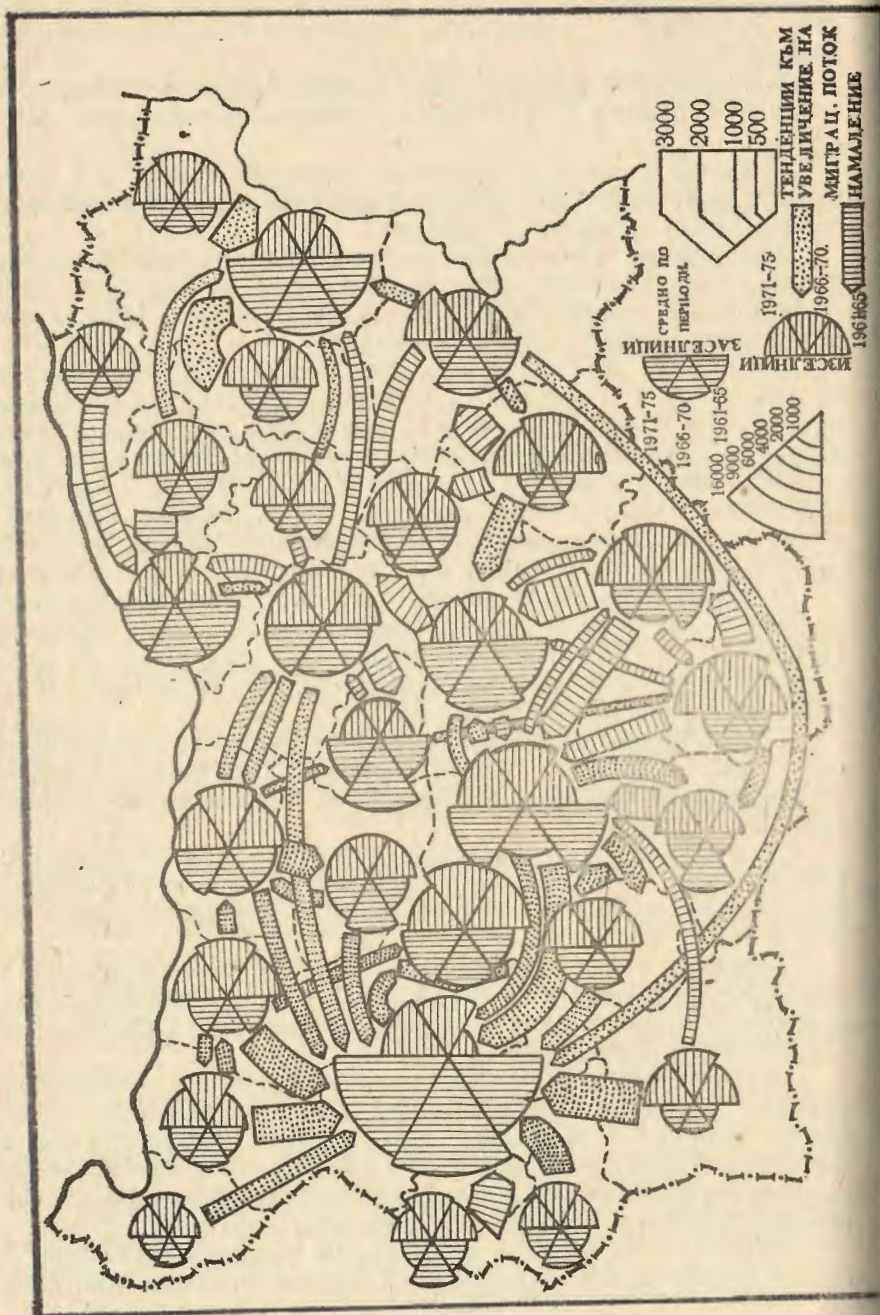
Тенденция за нарастване на заселниците има и към Варненски окръг (главно гр. Варна), особено от окръзите Бургаски, Разградски, Шуменски и др. Намаляват заселниците от Великотърновски окръг.

В Русенски окръг намаляват заселниците от Разградски, Силистренски, Великотърновски и други окръзи, а се увеличават изселниците за гр. София, Габровски, Великотърновски окръг и др.

Бургаски окръг (предимно гр. Бургас) привличаше много заселници през втората половина на 60-те години във връзка със строителството за Нефтохимическия комбинат, но след това заселническият поток намаля.

Окръзите, които се отличават като източници на изселници, показват тенденция за увеличаване. Намаляват големите миграционни потоци от Ямболски към Бургаски, Старозагорски и Сливенски окръг, от Разградски и Силистренски към Русенски окръг и др. Но се промени съществено най-големият миграционен поток в България от Софийски окръг към гр. София.

Съществени изменения настъпиха в посоките на миграционните потоци между четирите типа селища: от селата към гра-

довете; от градовете към градовете; от селата към селата; от градовете към селата.

В България, която е в процес на индустриализиране и в процес на ускорена урбанизация, основният миграционен поток е от селата към градовете. Миграционният поток на населението от селата към градовете обхваща около 50% от всички мигранти.

Голям е броят на изселниците от селата. Най-много изселници от селата дават Ямболски, Разградски, Толбухински, Шуменски окръг. В някои окръзи с големи градове — Варненски, Бургаски, Русенски, Плевенски и др., броят на изселниците е също голям поради притегателната сила на градовете спрямо селското население. Напоследък намаляват изселниците от селата в планинските окръзи, понеже там селското население вече е силно остаряло и намаляло (фиг. 1).

Основната причина за големия миграционен поток на населението от селата към градовете е:

1. Механизацията на селскостопанските дейности, предизвиква освобождаване на работна сила и нейното насочване към градовете, където се осъществява интензивна индустриализация.

2. Заетите в селското стопанство се ориентират към градовете, тъй като там работата в промишлените предприятия им осигурява добро заплащане.

3. Стремешът на жителите на селата да дадат по-високо образование на децата си.

4. Работата в промишлените предприятия на градовете осигурява на преселилите се по-голяма пенсия.

5. Миграцията към градовете се стимулира и от наличието на повече културни заведения и по-добро обслужване (таблица 1).

Друг миграционен поток на населението е от селата към селата. В миналото той беше сравнително силно изразен. Това се дължеше на стремежа на кооператорите да се преселят от села с все още недобре организирани ТКЗС в села с по-добре развити на времето ТКЗС, където ще им бъдат осигурени по-добри доходи и в села, близки до градовете и по-добре поставени в транспортно отношение. Същата таблица 1 показва, че миграционният поток вече е чувствително намалял, което е във връзка със създаването на АПК и ПАК, тъй като вече се повишиха чувствително доходите на кооператорите. Днес важна причина за миграциите от селата към селата е стремежът на жители от по-малки села да отидат да живеят в по-големи села, с по-добро обслужване, по-добра транспортна обезпеченост и възможности за даване по-високо образование на децата. Една характерна особеност на миграциите от села в села е, че мигрантите обикновено не сменят

Фиг. 1. Развитие на миграционните потоци в България
Fig 1. The Evolution of Migrations in Bulgaria

Таблица 1

Миграционни потоци на населението от селата към градовете и от селата към селата

Години	От селата към градовете		От селата към селата	
	брой на мигрантите	% от всички мигранти	брой на мигрантите	% от всички мигранти
1961	82 442	47,7	51 769	34,1
1962	70 080	49,0	49 277	34,5
1963	81 609	50,8	52 515	33,7
1964	82 861	52,1	48 891	28,2
1965	104 059	56,3	43 379	23,5
1966	87 476	52,0	28 593	17,0
1967	86 679	55,5	22 727	14,5
1968	84 385	53,8	24 495	15,6
1969	84 380	53,8	22 694	14,5
1970	80 644	52,9	22 182	14,6
1971	80 905	52,0	20 214	13,0
1972	76 525	50,8	18 916	12,5
1973	85 226	50,1	19 507	11,5
1974	69 240	48,7	15 949	11,2

професията си. Обявяването на редица села за градове е важна причина за намаляване на миграционния поток село — село.

Окръг, който привлича най-много заселници в селата, е гр. София, понеже селата се използват като възможност за преселване в София. До известна степен това важи и за Софийски окръг. В повечето окръзи броят на заселниците от село в село е незначителен. Това показва, че миграционният поток от селата към селата вече е слаб.

Големите изселвания от селата довеждат до някои неблагоприятни явления:

1. Намаляване на работната сила в селското стопанство, което довежда до нейния недостиг в редица АПК.

2. Влошаване на възрастовата структура на селското население и оттам рязко намаляване на раждаемостта.

3. Недостатъчно използване на жилищния фонд.

Миграционният поток на население от градовете към градовете се дължи на стремежа на жителите на малките градове да се преселят в по-голям град. Там те имат по-големи възможности да получат по-голяма квалификация или по-добро заплащане на вложения от тях труд. Освен това в по-многолюдния град има по-големи възможности за получаване на по-високо образование, жилищните условия и обслужването са на по-голяма висота и т. н. (таблица 2).

Най-малък е миграционният поток на населението от градовете към селата. Към селата се насочват селскостопански спе-

Таблица 2

Миграционен поток на населението от градовете към градовете и от градовете към селата

Години	От градовете към градовете		От градовете към селата	
	брой на мигрантите	% от всички мигранти	брой на мигрантите	% от всички мигранти
1961	17 739	11,7	9 845	6,5
1962	18 176	12,7	5 361	3,8
1963	20 882	13,0	5 670	3,5
1964	24 486	15,4	6 813	4,3
1965	30 931	16,7	6 495	3,5
1966	35 992	21,4	16 058	9,6
1967	33 213	21,3	13 585	8,7
1968	35 416	22,5	12 678	8,1
1969	37 917	24,2	11 754	7,5
1970	37 806	24,8	11 671	7,7
1971	41 350	26,5	13 196	8,5
1972	42 226	28,0	13 038	8,7
1973	49 554	29,1	15 751	9,3
1974	44 166	31,1	12 772	9,0

циалисти, бивши жители на селата, които се завръщат там, след като са се пенсионирали на работа в градовете или някои бивши селяни, които не могат да привикнат към градския живот (таблица 2).

В бъдеще миграционните потоци между окръзите постепенно ще отслабнат, притегателната сила на големите градове ще намалее и ще нараснат ежедневните трудови миграции.

Л И Т Е Р А Т У Р А

- Д и н е в, Л. — Миграционните движения и тяхното проучване в България. Сб. от резюмета на докладите, изнесени на Първия национален географски конгрес, С., 1968.
- К и р а д ж и е в, С. — Вътрешна миграция на населението в България. сп. „Проблеми на географията“, 1977, кн. 3.
- М и н к о в, М. — Миграция на населението, С., 1972.
- С т е ф а н о в, И в. и др. — Демография на България, С., 1973.
- Т о д о р о в, В. — Миграционните процеси и някои социално-икономически и културно-битови проблеми на селото, С., 1968.
- *** Статистически сборници „Население“, издание на Централното статистическо управление, С., 1964—1975.

TENDENZEN IN DER ENTWICKLUNG DER BINNENWANDERUNGS- STRÖME IN BULGARIEN

Svetlin Kiradschieff

Z u s a m m e n f a s s u n g

Jedes Jahr umfassen die Binnenwanderungen in Bulgarien rund 130 000 Personen. Die grösste Anziehungskraft zeigen die Bezirke Gabrovo, die Hauptstadt Sofia, Varna, Stara Zagora, Russe u. a. Zu den Bezirken mit hohem Wanderungsverlust gehören die Bezirke Jambol, Kardjali, Razgrad, Targowische, Blagoevgrad, Silistra u. a. In der Hauptstadt Sofia konvergieren Binnenwanderungsströme aus fast allen Bezirken des Landes und die Zuwanderung in die Bezirke Plovdiv, Varna, Russe, Stara Zagora ist aus den benachbarsten und aus einigen weitgelegten Bezirken. Die Wanderungsströme zu den restlichen Bezirken kommen aus Nachbarbezirken. Es erweist sich eine Tendenz nach Multiplikation der überbezirklichen Wanderungsströme und der innerbezirklichen Austausch von Arbeitskräfte wird schwächer. Die Binnenwanderungen haben zur Gegenwart hin stark abgeschwächt.